

УДК 341.985.2

Г. Г. Душкова

аспірантка

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова,
кафедра цивільно-правових дисциплін

Французький бульвар, 24/26, Одеса, 65058, Україна

УМОВИ ВИЗНАННЯ ТА ВИКОНАННЯ ІНОЗЕМНИХ СУДОВИХ РІШЕНЬ У ФЕДЕРАТИВНІЙ РЕСПУБЛІЦІ НІМЕЧЧИНА: ЗАГАЛЬНИЙ ОГЛЯД

Стаття присвячена дослідженню умов визнання та виконання іноземних судових рішень у Федеративній Республіці Німеччина, визначенню особливостей врегулювання цих правових категорій на законодавчому рівні у Федеративній Республіці Німеччина.

Ключові слова: визнання, виконання, іноземне судове рішення.

Постановка проблеми. У зв'язку з інтеграційними та глобалізаційними процесами все більша кількість громадян стає суб'єктами цивільних й інших правовідносин, що виникають за межами однієї держави: це, наприклад, зростання кількості інтернаціональних шлюбів, працевлаштування за кордоном, укладання різноманітних приватноправових угод тощо. Ці правовідносини, у разі виникнення певних неузгодженостей або спорів між їхніми суб'єктами, потребують юридичної кваліфікації у судових або арбітражних органах і часто — в іноземних юрисдикціях.

Тому актуальним є розповсюдження співробітництва держав у справі надання взаємної правової допомоги у сфері міжнародного цивільного процесу, що в сучасних умовах багато у чому сприяє збереженню господарських зв'язків, розширенню усіх напрямків зовнішньоекономічного співробітництва між підприємствами різних держав, а також належному та своєчасному захисту порушених або оспорюваних прав і свобод фізичних та юридичних осіб. Важливою складовою правової взаємодії в цьому аспекті є визнання та виконання іноземних судових рішень по цивільних справах.

Тому дослідження правових підстав цього інституту та питань і можливостей його реалізації в різних державах й досі викликає теоретичний та практичний інтерес. У цій статті ми зупинимось на розгляді умов визнання та виконання іноземних судових рішень у Федеративній Республіці Німеччина (далі — ФРН) — одній із найрозвинутіших держав Європейського Союзу. Наш інтерес саме до ФРН зумовлений, поряд з іншим, тим фактом, що вона давно зробила досить великий крок вперед (у порівнянні з Україною) у питаннях міжнародно-правового та внутрішнього національного регулювання інституту визнання та виконання іноземних судових рішень.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженням питань визнання і виконання іноземних судових рішень займалися багато авто-

ритетних науковців, зокрема: Д. Д. Аверін, Л. П. Ануфрієва, М. М. Богуславський, О. В. Брунцева, І. В. Дробязкіна, О. І. Євтушенко, Р. В. Зайцев, Д. В. Конєв, С. Г. Кузьменко, Н. І. Маришева, О. І. Муранов, Т. М. Нешатаєва, Г. А. Цірат, О. Х. Юлдашев та інші.

Український науковець Г. А. Цірат, що, наприклад, займається дослідженням проблем міжнародного цивільного процесу взагалі, окремо приділяє увагу у своїх монографіях дослідженням питань визнання та виконання іноземних судових рішень. У 2000 році він захистив кандидатську дисертацію на споріднену тему «Виконання іноземних арбітражних рішень». У 2005 році також в Україні дослідницею О. І. Євтушенко була захищена кандидатська дисертація на тему «Особливості визнання та виконання рішень іноземних судів». У своїй науковій праці автор приділяє увагу порівнянню питань визнання та приведення до виконання іноземних судових рішень, дослідженню загальних правил визнання і приведення до виконання рішень іноземних судів та дослідженню судової процедури визнання та виконання рішень іноземних судів в Україні.

Серед зарубіжних авторів слід виділити О. І. Муранова, який займається дослідженням окремих питань визнання та виконання іноземних судових рішень, а саме міжнародного договору та взаємності як правової основи для приведення до виконання в Росії іноземних судових рішень. У Росії були захищені наступні кандидатські дисертації з цієї проблематики: Д. В. Конєв «Визнання та приведення до виконання іноземних судових актів по цивільних та торгових справах у Федеративній Республіці Німеччина: порівняльно-правовий аналіз»; Р. В. Зайцев «Визнання та приведення до виконання у Росії іноземних судових актів», Д. В. Літвинський «Питання визнання і виконання рішень судів іноземних держав: на підставі аналізу права Франції та Росії». Також була захищена докторська дисертація А. Г. Давтян «Цивільне процесуальне право Німеччини (основні інститути)».

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є з'ясування умов визнання та виконання іноземних судових рішень в законодавстві ФРН, а також особливостей законодавчого врегулювання механізму визнання та виконання іноземних судових рішень у ФРН.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі завдання: дослідження законодавства з питань визнання та виконання іноземних судових рішень на території ФРН; аналіз умов, передумов та процедури визнання та виконання іноземних судових рішень у ФРН; дослідження поглядів науковців щодо умов визнання та виконання іноземних судових рішень у ФРН.

Виклад основного матеріалу. Міжнародне право не передбачає обов'язку будь-якої держави визнавати та виконувати на своїй території судові рішення інших країн. Таким чином, держава, що в цілому відмовляється визнавати та виконувати на своїй території рішення іноземних судів, не діє всупереч міжнародному праву. Обов'язок щодо визнання та виконання іноземних судових рішень постає лише в тому випадку, коли держава в силу міжнародних угод добровільно взяла на себе такі обов'язки [1].

Перш за все, потрібно зазначити, що у світовій практиці питання щодо виконання іноземних судових рішень регулюються нормами міжнародних угод (багатосторонніх, регіональних, двосторонніх), внутрішнього національного законодавства держав, а також на основі принципу взаємності [2, с. 315].

У ФРН правовий інститут визнання та виконання іноземних судових рішень являє собою трьохступеневу систему. У першу чергу, питання визнання та виконання іноземних судових рішень регулюється національним «автономним» законодавством, яке знаходить своє відображення у положеннях Цивільного процесуального кодексу ФРН. Наступну сходинку складає ціла система міжнародних договорів, які в своїй більшості передбачають більш спрощені процедури визнання та виконання судових рішень на території ФРН (більшість таких договорів підписано з економічно розвинутими країнами: США, Канадою тощо). Останній ланцюг системи складають норми права Європейського Союзу, які визначають спеціальну для ЄС систему взаємного визнання та виконання судових рішень членів Союзу [1].

Безпосереднє національне «автономне» регулювання питань визнання та виконання іноземних судових рішень на території Німеччини здійснюється Цивільним процесуальним кодексом ФРН (далі — ЦПК ФРН), а саме: параграфами 328, 722, 723 [3].

Основною умовою визнання та виконання іноземного судового рішення на території ФРН є дотримання **принципу взаємності**, який однозначно презюмується. Це означає, що на території Німеччини може бути визнано та виконано рішення будь-якої іноземної держави, якщо тільки не буде помічено та доведено, що рішення німецьких судів не визнаються та не виконуються за принципом взаємності або ставиться більше перешкод для їх визнання та виконання у відповідному іноземному суді.

Взагалі німецьке законодавство визнається у світі таким, що сприяє та в цілому заохочує до виконання іноземних судових рішень на своїй території [1]. При цьому законодавство Німеччини не вимагає наявності міжнародних договорів про двостороннє виконання рішень для визнання та допуску до виконання іноземних судових рішень на своїй території, як, наприклад, вимагають більшість держав пострадянського простору, у тому числі і Україна, що в принципі, на нашу думку, є застарілою нормою та не зовсім відповідає сучасним інтернаціональним відносинам, що розвиваються.

Німецьке право проводить розмежування визнання та виконання іноземних судових рішень. Так, визнання іноземних судових рішень в німецькому законодавстві не передбачає особливих правових процедур, і рішення автоматично визнається за відсутності підстав для відмови у визнанні іноземного судового рішення (*передумови для визнання іноземних судових рішень*), перелік яких передбачено у параграфі 328 ЦПК ФРН, а саме:

1) *набрання рішенням законної сили*. Не прописано, але прийнятою (за німецькою судовою практикою) умовою для визнання рішення іноземного суду є його чинність та набрання законної сили [4]. Недійсні або такі, що не вступили в силу за законодавством країни прийняття, рішення не визнаються Німеччиною та не можуть бути предметом визнання [1];

2) *дотримання виключної підсудності*. Так, відповідно до п. 1 параграфу 328 ЦПК ФРН рішення іноземного суду не може бути визнане, якщо відповідна справа згідно з німецькими законами непідсудна судам держави, судом якої є відповідний іноземний суд [3]. Тобто рішення вважається прийнятим відповідним іноземним судом, якщо згідно з німецьким законодавством воно не підлягає вирішенню виключно німецькими судами. Так, наприклад, виключна підсудність розповсюджується на спори щодо нерухомого майна, що розташоване на території Німеччини;

3) *належне повідомлення про розгляд справи*. Так, відповідно до п. 2 параграфу 328 ЦПК ФРН у визнанні рішення іноземного суду може бути відмовлено, якщо відповідачу був наданий не в належному порядку або несвоєчасно документ про відкриття провадження, та він не міг підготуватися належним чином до захисту своїх прав [3], що є порушенням одного з основних конституційних прав громадянина;

4) *відсутність інших процесів*. Згідно з п. 3 параграфу 328 ЦПК ФРН у визнанні рішення іноземного суду може бути відмовлено, «якщо рішення суду несумісно з винесеним у ФРН або попереднім іноземним рішенням, що визнається, або якщо відповідна справа несумісна з більш ранньою справою, прийнятою у ФРН до провадження» [3]. Тобто на практиці це означає, що перешкодою у визнанні іноземного судового рішення є наявність винесеного рішення німецького суду або розпочатий процес в німецькому суді між тими ж сторонами спору з того ж самого предмету або наявність рішення іншого іноземного суду, яке було раніше прийнято у цій самій справі та підлягає визнанню німецькою юстицією;

5) *дотримання принципу «публічного порядку» («ordre public»)*. Пункт 4 параграфу 328 ЦПК ФРН закріплює: «Не може бути визнано рішення іноземного суду, якщо визнання рішення призведе до результату явно несумісного з існуючими принципами німецького права, зокрема, якщо визнання несумісно з основними правами» [3]. Однак німецьке законодавство не має чітких критеріїв «несумісності», «невідповідності». У цьому випадку допомагає добре розвинута судова практика. Так, порушення «публічного порядку» можуть бути в галузі як матеріального, так і процесуального права. У галузі процесуального права головну увагу німецькі суди приділяють дотриманню прав відповідача на правову допомогу та захист, а також незалежність судового процесу та суддів. Прикладом порушень у галузі матеріального права можуть бути судові рішення, які не допускаються у справах з точки зору «чесних звичаїв» та «здорового глузду». Також німецька юстиція не визнає рішення, що постановляють надмірно високе відшкодування збитків, які скоріш мають карний, ніж відшкодувальний характер [1];

6) *забезпечення принципу «взаємності»*. Достатнім для забезпечення принципу «взаємності» з точки зору німецького права є той факт, що визнання та виконання німецьких судових рішень в іноземній країні не наштовхується на більші обмеження та умови, що ставляться до визнання відповідних рішень у ФРН [1]. Головним чином звертається увага на правовий інститут та судову практику з визнання та виконання іноземних

судових рішень в обох державах, чи є сам правовий інститут та практика обох держав порівняно схожими.

Тобто, як стверджує російський вчений Д. В. Конєв: «Для признания иностранного судебного решения на территории Германии не требуется вынесения какого-либо специального акта о признании. В силу действия принципа автоматического признания иностранных судебных решений вопрос о допустимости признания определенного решения иностранного суда на территории государства — места признания решается в качестве преюдициального момента в каждом конкретном случае» [5]. Аналогічне положення закріплено і в європейському праві. Так, згідно з п. 1 ст. 33 Регламенту Ради ЄС № 44/2001: «Рішення, винесені в одній державі-учасниці, визнаються в інших державах-учасницях без спеціального провадження» [6, ст. 33]. Автоматичне визнання іноземних судових рішень передбачено також і в Луганській конвенції 1988 року, згідно з п. 1 ст. 26 якої «судебное решение, вынесенное в одном договаривающемся государстве, признается в других договаривающихся государствах, для чего не требуется какой-либо специальной процедуры» [7, ст. 26].

Тобто з усього вищесказаного випливає, що визнання іноземного судового рішення вирішується як попереднє питання, що надалі значно полегшує процедуру виконання такого судового рішення.

Виконання іноземного судового рішення, згідно з німецьким законодавством, передбачає окрему судову процедуру. За словами Д. В. Конєва: «Для принудительной реализации решения иностранного суда на территории признающего государства необходимо соблюдение специальной процедуры по выдаче экзекватуры. В этой связи свойство исполнимости акт иностранного суда приобретает только в результате выдачи экзекватуры судом признающего государства» [5].

Отже після того, як рішення іноземного суду було визнано, воно передається до відповідного суду, який виносить судові рішення, що присуджує іноземному судовому рішенню здатність бути виконаним на території ФРН без перевірки його законності (згідно з параграфом 723 ЦПК ФРН: «Рішення про приведення до виконання рішення іноземного суду виноситься без перевірки законності відповідного рішення») [3, п. 723]. Тобто таке судові рішення про присудження виконавчої спроможності лише процесуально дозволяє виконання іноземного судового рішення.

Що стосується передумов виконання іноземних судових рішень у Німеччині, то вони в своїй більшості збігаються з передумовами визнання іноземних судових рішень. Так, у параграфі 723 ЦПК ФРН передбачено, що судові рішення про допущення до виконання (присудження виконавчої спроможності) на території Німеччини не може бути прийнято, якщо згідно з параграфом 328 ЦПК ФРН визнання цього рішення не допускається (не виконані передумови визнання) [3, п. 723]. Однак німецьке законодавство передбачає і спеціальні передумови щодо допущення до виконання іноземного судового рішення, зокрема: 1) іноземне судові рішення має відповідати умовам, які ставляться до виконавчої спроможності рішення в державі його прийняття; 2) Німеччина як держава, в якій має відбутись

виконання за судовим рішенням, має бути уповноваженою на виконання цього рішення (наприклад, майно боржника знаходиться на її території); 3) збереження іноземним рішенням на час його визнання в Німеччині здатності бути виконаним. Якщо рішення було добровільно виконане боржником або відбулось взаємозарахування боргу тощо, таке судове рішення вже не може бути виконаним (втрачає здатність бути виконаним) [1].

Висновки. Перш за все, треба підкреслити, що будь-яка держава, у тому числі Німеччина, визнаючи та виконуючи іноземні судові рішення, здійснює одну з основних конституційних функцій із захисту прав і свобод людини і громадянина.

По-друге, інститут визнання та виконання іноземних судових рішень у ФРН у цілому являє собою сучасний комплекс цивільно-процесуальних норм, спрямованих на розширення міжнародного співробітництва в правовій сфері. Вони являють собою чіткий, лаконічний перелік умов, які в теперішні часи глобалізованої економіки не створюють додаткових перепон та перешкод задля надання юридичної сили рішенням іноземних судів на території ФРН і, навпаки, сприяють ще більшому розвитку експорту товарів та послуг та в цілому розвитку економіки країни шляхом створення надійної системи правового захисту, на яку, перш за все, звертають увагу іноземні інвестори.

Список літератури

1. Навроцький А. Основні засади визнання та виконання іноземних судових рішень у Федеративній Республіці Німеччина [Електронний ресурс] / А. Навроцький // Юридичний журнал «Юстиніан». — Режим доступу: <http://justinian.ua/author.php?id=926>. — Назва з екрана.
2. Цірат Г. А. Міжнародний цивільний процес: сучасний стан та перспективи міжнародно-правової уніфікації [Текст] : монографія / Г. А. Цірат. — Х. : Видавництво Іванченка І. С., 2013. — 482 с.
3. Zivilprozessordnung (ZPO) [Електронний ресурс]: Bundesgesetz 30. Januar 1877. letzten Änderung: 8. September 2015. — Режим доступу: <http://www.gesetze-im-internet.de/zpo/index.html> — Назва з екрана.
4. Фелів О. Взаємне визнання і виконання судових рішень: на прикладі України та Німеччини [Електронний ресурс] // Юридичний журнал «Юстиніан». — 2010. — № 10. — Режим доступу: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=3737> — Назва з екрана.
5. Конев Д. В. Признание и приведение в исполнение иностранных судебных актов по гражданским и торговым делам в Федеративной Республике Германия: сравнительно-правовой анализ : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.05 «Гражданский процесс; арбитражный процесс» [Электронный ресурс] / Д. В. Конев. — Электрон. дан. (1 файл). — Режим доступа: <http://www.dissercat.com/content/priznanie-i-privedenie-v-ispolnenie-inostrannykh-sudebnykh-aktov-po-grazhdanskim-i-torgovym> — Название с экрана.
6. Про юрисдикцію, визнання та виконання судових рішень у цивільних та комерційних справах: Регламент Ради ЄС № 44 / 2001 [Електронний ресурс]. — Електрон. дан. (1 файл). — Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_a84 — Назва з екрана.
7. Конвенция о юрисдикции и приведении в исполнение судебных решений по гражданским и коммерческим делам (Лугано, 16 сентября 1988 года) [Электронный ресурс]. — Электрон. дан. (1 файл). — Режим доступа: <http://www.alppp.ru/law/pravosudie/48/konvencija-o-yurisdikcii-i-privedenii-v-ispolnenie-sudebnyh-reshenij-po-grazhdanskim-i-kom.html> — Название с экрана.

Стаття надійшла до редакції 17.11.2015

А. Г. Душкова

Одесский национальный университет имени И. И. Мечникова,
кафедра гражданско-правовых дисциплин
Французский бульвар, 24/26, Одесса, 65058, Украина

УСЛОВИЯ ПРИЗНАНИЯ И ИСПОЛНЕНИЯ ИНОСТРАННЫХ СУДЕБНЫХ РЕШЕНИЙ В ФЕДЕРАТИВНОЙ РЕСПУБЛИКЕ ГЕРМАНИЯ: ОБЩИЙ ОБЗОР

Резюме

Статья посвящена исследованию условий признания и исполнения иностранных судебных решений в Федеративной Республике Германия. Интерес к опыту ФРГ обусловлен, в первую очередь, тем фактом, что она давно сделала значительный шаг вперед (по сравнению с Украиной) по вопросам международно-правового и внутринационального регулирования института признания и исполнения иностранных судебных решений.

На основе изучения и анализа законодательных актов, а также ознакомления со взглядами и позициями отечественных и зарубежных исследователей по общим и специальным проблемам признания и исполнения иностранных судебных решений в статье сформулированы соответствующие выводы.

Ключевые слова: признание, исполнение, иностранное судебное решение.

G. G. Dushkova

Odessa I. I. Mechnikov National University,
The Department of Civil Law Disciplines
Frantsuzskiy boulevard, 24/26, Odessa, 65058, Ukraine

CONDITIONS OF RECOGNITION AND ENFORCEMENT OF FOREIGN JUDGMENTS IN THE FEDERAL REPUBLIC OF GERMANY: GENERAL REVIEW

Summary

In this article we attempt to examine conditions of recognition and enforcement of foreign judgments in the Federal Republic of Germany — one of the most developed states of the European Union. The interest towards Germany was generated due to the fact that Germany has made significant achievements (in comparison with Ukraine) in the field of recognition and enforcement of foreign judgments at the level of international law and national law.

The article explores conditions of the recognition and enforcement of foreign judgments according to the legislation of Federal Republic of Germany, represented by the Code of Civil Procedure of Federal Republic of Germany. Some findings of the study are also based on a legal doctrine in this sphere. Thus, German legal institute of recognition and enforcement of foreign judgments is represented by the modern branch of civil procedural norms, which are aimed at facilitating international cooperation in the sphere of law and avoiding conflicts of law situations in cases of transnational action of foreign jurisdiction.

Key words: recognition, enforcement, foreign judgments.